

KARTAL ANA ÇOCUK SAĞLIĞI VE AİLE PLANLAMASI MERKEZİNDE 1996–1999 YILLARI ARASINDA VERİLEN AİLE PLANLAMASI HİZMETLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ*

İlknur AKÖZ¹, Ülkü IRVALI²

Bu çalışma, Kartal Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Merkezi'nde, 1996–1999 yılları arasında aile planlaması hizmeti verilen 5197 kadının, dosya kayıtlarının incelenmesiyle yapıldı. Kadınların %85.5'i 20-34 yaş grubundaydı. %65.4'ü ilköğretim ve altında, %34.6'sı ortaokul ve üzerinde öğrenim düzeyine sahipti. Kadınların %51.1'i Rahim İçi Araç (RİA), %25.4'ü kondom, %19.8'i Oral Kontraseptif (OKS), %3.7'si Enjekte Edilen Kontraseptif (EEK) kullanmaktaydı. Bütün öğrenim düzeylerinde birinci tercihin RİA, en az tercih edilenin ise EEK olduğu, öğrenim düzeyi yüksek olanlarda ikinci tercihin OKS, düşük olanlarda ise kondom olduğu saptandı. Bütün yaş gruplarında RİA en çok, EEK en az kullanılan yöntemdi. 15–30 yaş grubunda OKS, 35–45 yaş grubunda ise kondom ikinci sırada kullanılmaktaydı. Bu kadınların son gebelikleri %73.9'unda doğum, %15.4'ünde istemli düşük, %10.7'sinde istemsiz düşük ile sonlanmıştı.

Anahtar kelimeler: Aile planlaması, kontrasepsiyon yöntemleri, gebelik

EVALUATION OF THE FAMILY PLANNING SERVICE GIVEN BY THE KARTAL MOTHER AND CHILD CARE AND FAMILY PLANNING CENTER BETWEEN 1996-1999

This study was performed on 5197 women's file registration who had given family planning service by Kartal Mother and Child Care and Family Planning Center between 1996–1999. Eightyfive percent of these women were between 20 and 34 of age. According to the level of education, 65.4% of them were graduated from primary school and nonschool attendance. Thirtyfive percent of them were graduated from secondary education and high school. The women examined in this study used intrauterin device 51.1%, condom 25.4%, oral contraceptive 19.8%, injectable contraceptive 3.7%. First preference for all educated levels was an intrauterin device (IUD). The least preference was an injectable contraceptive. The second preference for high level educated women was oral contraceptive and it was condom for low level educated women. IUD was the most preferred contraceptive way for all ages. The least one was injectable contraceptive. Their last pregnancy was ended with delivery 73.9%, voluntary abortion 15.4% and spontaneous abortion 0.7%.

Keywords: Family planning, contraceptive methods, pregnancy

Bir ülkenin nüfus artış hızının yüksek olması, o ülkede doğurganlığın yüksek olmasının bir sonucudur. Aşırı doğurganlık, hem kadınlar hem de çocukları için hastalık ve ölüm tehlikesini artırmaktadır. Kalkınmışlık düzeyi ne olursa olsun, doğurganlığın yüksek olduğu toplumlar, anne ve çocuk sağlığı düzeyini yükseltmekte güçlük çekmektedirler. Doğurganlık artışı yalnızca sağlık değil, ülke genelinde eğitim ve ekonomi başta olmak üzere tüm göstergeleri olumsuz etkilemektedir¹. Doğurganlığı etkileyen pek çok faktör içinde ise aile planlaması eğitim ve hizmetlerinin çok önemli rolü vardır. Aile planlamasının amacı, ailelerin arzu ettikleri veya bakabilecekleri kadar çocuk sahibi olmalarını ve bu gebelikler arasındaki sürenin de anne ve bebek sağlığına uygun aralıklarla olmasını sağlamaktır². Doğum ve düşüktan hemen sonraki dönem dışında aile planlaması hizmetinin %58.3'ü Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması (AÇSAP) Merkezleri tarafından verilmektedir. Aile planlaması hizmeti veren kurumlar içinde alt yapı yeterliliği açısından AÇSAP merkezleri ilk sırada yer almaktadır³.

Biz, Kartal AÇSAP merkezi olarak hem danışmanlık hem de yöntem tatbiki şeklinde verdiğimiz hizmetleri

*Bu çalışma Aile Planlaması doktorları Oral T.SARI, Suzan TERZİOĞLU, Nurgül ŞİKŞEK, Ayşen UZUN ve hemşireler Yedigir ATALAY, Rabia KIREKER, Deniz ELBİR'in katkılarıyla gerçekleştirilmiştir. Kartal Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Merkezi ¹Kadın Hastalıkları ve Doğum Uzmanı, ²Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Uzmanı

değerlendirmek, hitap ettiğimiz kitlenin demografik özelliklerini ve kontraseptif yöntem tercihlerini saptamak ve gelecekteki aile planlaması hizmetlerine ve eğitimine katkıda bulunmak amacı ile bu çalışmayı planladık.

GEREÇ VE YÖNTEM

Bu çalışma 1996–1999 yılları arasında Kartal AÇSAP Merkezi'nde aile planlaması hizmeti almış 5197 kadının dosya kayıtlarının retrospektif olarak değerlendirilmesi ile yapılmıştır. Bu yıllar içinde merkezimize müracaat eden kadınların yaşlarına göre dağılımı incelendiğinde, ağırlıklı olarak 20–34 yaş grubuna (%85.5) hizmet verdiğimiz görülmektedir (Tablo I).

Tablo I. Kadınların yaşlarına göre dağılımı

Yaş grubu	Dağılım(%)
15-19	1.3
20-24	19.8
25-29	37.6
30-34	28.1
35-39	9.6
40-44	2.4
> 45	1.2

Bu kitlenin %65.4'ü ilkökul ve altı öğrenime sahipken, %34.6'sı ortaokul ve üzerinde öğrenim görmüştü. İlkokul ve altı düzeyde öğrenim görenlerin ortalama çocuk sayısı 3-5.6 iken, ortaokul ve üzerinde öğrenim görenlerde 1.3-1.9 dur (Tablo II).

Tablo II. Kadınların öğrenim düzeylerine göre sahip oldukları çocuk sayısı

Öğrenim düzeyi	Çocuk sayısı
Okur-yazar değil	5.6
Okur-yazar	4.5
İlkokul mezunu	3
Ortaokul mezunu	1.9
Lise mezunu	1.6
Üniversite mezunu	1.3

BULGULAR

Bu kadınların kontrasepsiyon yöntemlerini kullanım oranları değerlendirildiğinde birinci sırada RİA'nın yer aldığı, en az seçilen yöntemin ise Enjekte Edilen Kontraseptifler (EEK) olduğu saptandı (Tablo III).

Tablo III. Kadınların kullandıkları kontrasepsiyon yöntemleri ve kullanım yüzdeleri

Kontrasepsiyon yöntemi	Kullanım yüzdesi
Rahim İçi Araç	51.1
Kondom	25.4
Oral Kontraseptif	19.8
Enjekte Edilen Kontraseptifler	3.7

Öğrenim düzeyi ile seçilen kontraseptif yöntemin ilişkisini değerlendirdiğimizde, bütün öğrenim düzeyleri içinde birinci tercihin yine RİA ve en az kullanılan yöntemin de EEK olduğunu, kondom ve oral kontraseptif (OKS)'in sıralamasının değişebildiğini gördük (Tablo IV).

Tablo IV. Kadınların öğrenim düzeylerine göre kullandıkları kontraseptif yöntemlerin dağılımı

Öğrenim düzeyi	Kontraseptif yöntemler (%)			
	RİA	Kondom	OKS	EEK
Okuryazar değil	66.3	30.7	1.2	2.8
Okuryazar	53.9	29.9	13.3	2.9
İlkokul mezunu	54.2	30.9	11.8	3.1
Ortaokul mezunu	51.2	23.9	21.3	3.6
Lise mezunu	40.1	20.2	33.8	5.9
Üniversite mezunu	40.2	16.8	7.1	5.9

Aile planlaması merkezimize gelen kadınların %26.1'inde son gebeliklerinin düşük (%15.4'ü istemli, %10.7'si istemsiz) ile; %73.9'unda ise doğumla sonlandığı tespit edildi.

TARTIŞMA

Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etüdüleri Enstitüsü'nün Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (TNSA) 1998 verilerine göre Türkiye'de en yüksek doğurganlık hızının 20-24 yaş grubunda olduğu tespit edilmiştir⁴. Biz de, hizmet verdiğimiz kitlenin Türkiye geneli ile benzer olarak %85.5'lik bölümünün 20-34 yaş grubunda olduğunu saptadık.

Ülkemizde okuryazar olan ve ilkökoldan sonraki eğitime devam eden kadınların oranı erkeklere göre düşüktür⁵. 1989 yılı Devlet İstatistik Enstitüsü araştırmasına göre ülke genelinde kadınların %72'si okuryazardır. Eğitim olanağından yararlanabilen kadınların ise ilkökoldan sonraki eğitime devam etme oranı erkeklere göre oldukça düşüktür. İlkokul mezunlarının %45'i kız iken, yüksek öğrenim mezunlarında bu oran %25'e düşmektedir⁶. TNSA 1998 verilerine göre okuryazar olmayan veya ilkökulu bitirmeyen kadınlarda toplam doğurganlık hızı 4.2 iken, ortaokul ve üzeri okul mezunlarında bu rakam 1.7'ye düşmektedir⁷. Başka bir ifadeyle kadının eğitim durumu, doğurganlığında belirleyici olmaktadır. Biz de inceleme yaptığımız kadınların öğrenim durumu ortaokul ve üzerinde olanlarında, ortalama çocuk sayısının 1-2 olduğunu, okuryazar olmayan öğrenim düzeyi düşük olanların ise 3-6 civarında çocuk sahibi olduklarını tespit ettik.

Ülkemizde kontraseptif kullanımında, özellikle de modern yöntemlerin kullanımında yıllara göre artış olmuştur. Genel olarak Türkiye'deki evli kadınların %63.9'u gebeliği önleyici bir yöntem (modern veya geleneksel) kullanmaktadır⁸. TNSA 1998 verilerine göre geleneksel bir yöntem olan geri çekme %24 oranıyla Türkiye'de halen evli kadınlar arasında kullanılan en yaygın korunma yöntemidir. RİA kullanımı %19.8, kondom %8.2, OKS %4.4, EEK ise %0.5 oranında tercih edilen yöntemlerdir. Bizim AÇSAP olarak verdiğimiz temel hizmet modern kontraseptif yöntemler üzerine olduğu için; yöntem tercihi veya kullanımında sıralamayı RİA %51.1, kondom %25.4, OKS %19.8, EEK %3.7 şeklinde ve yüzde olarak da daha yüksek oranlarda tespit ettik.

Halen gebeliği önleyici yöntem kullanımı eğitim düzeyi ile pozitif ilişkili olup ortaokul ve üzeri öğrenimli kadınlarda modern yöntemleri kullanma oranları yüksektir⁹. Bizim incelediğimiz kitlede öğrenim düzeyinin seçilen yönteme yansması, OKS kullanımında artış şeklinde görülmektedir.

Bunun nedeni öğrenim düzeyi yüksek kadınların daha az sayıda çocuk isteği ile daha güvenilir olan bu yöntemi tercih etmelerinin yanı sıra aile planlaması hizmeti veren ekibin, bu grubun OKS kullanımında daha uyumlu olacağı fikriyle yönlendirmesidir.

Kadınların yaşlarına göre kullandıkları yöntemleri incelediğimizde, kadınların yaşlarından çok o yaşa kadar sahip oldukları çocuk sayısı ve kontrasepsiyon yöntemlerinin yaşlara göre uygulanabilirliği ile ilişkili bulduk.

İsteyerek yapılan düşüklerin oranı kadınların istenmeyen gebeliklerini sonlandırma ve doğurganlıklarını sınırlama isteğinin bir göstergesidir. Üreme dönemindeki kadınların %70'i artık daha fazla çocuk sahibi olmak istemediklerini, %32'si ise son beş yıl içindeki doğumlarını istemedikleri veya planladıklarını belirtmektedirler¹⁰. Türkiye'de ailelerin istenmeyen gebeliklerin önlenmesinde başarılı olamadıkları, yapılan araştırmalarda istemli düşüklerin yüksek sayılarda bulunmasıyla (%17.9) ortaya konmaktadır⁶. Bizim merkezimizden hizmet alan kadınların %15.4'ü istemli düşük sonrasında müracaat etmişlerdi.

Aile planlaması hizmetlerinde "karşılanamayan gereksinim" olarak ifade edilen, artık daha fazla çocuk sahibi olmak istemedikleri halde herhangi bir kontraseptif yöntem kullanmayanlar (üreme dönemindeki kadınların %12'si) ile geleneksel yöntemleri kullananların oranı (%24) halen çok yüksektir ve bu göstergeler ülkemizdeki aile planlaması hizmetlerindeki açığı ortaya koymaktadır. Bu şekilde bir yandan aile planlaması hizmetinin daha yaygın bir kitleye ulaşması için çabalar sürerken, hizmet verilen merkezlerde kalite düzeyinin yükseltilmesi için de çalışmalar vardır³.

Bu araştırma Kartal AÇSAP merkezinin, ülke genelinde verilen aile planlaması uygulamaları ile paralel, "Aile Planlaması Kalite Araştırması İstanbul 1998 Raporu" unda öngörülen altyapıya sahip, yılda ortalama 2000 kadına danışmanlık ve yöntem tatbiki şeklinde etkin, modern aile planlaması hizmeti veren bir merkez olduğunun ortaya konmasını sağlamıştır.

Gelecekte bölgemizde bir anket çalışması başlatmayı ve bölgede çocuk sahibi olmak istemedikleri halde bir kontrasepsiyon yöntemi kullanmayan kadınları yani bu bölgenin gelecekteki aile planlaması hizmetlerinin hedef kitesinin tespitini planlamaktayız.

KAYNAKLAR

1. Bellamy C. Dünya Çocuklarının Durumu. Unicef Yayınları, 1999.
2. Dervişoğlu AA. Üreme Sağlığı ile İlgili Politika ve Yasalar. İnsan Kaynağını Geliştirme Vakfı Yayını, 1: 58,1980.
3. Topçuoğlu E, Uz MH. Aile Planlaması Kalite Araştırması İstanbul 1998 Raporu. Sağlık Bakanlığı Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü yayınları Ankara, 1999.
4. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etüdüleri Enstitüsü, Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması, Ankara, 1993.
5. 1990 Genel Nüfus Sayımı, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, TC Başbakanlık DİE, Ankara, 1993.
6. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etüdüleri Enstitüsü, Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması, 1998.
7. Aile Planlaması ve Sağlığı. TC Başbakanlık Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı yayınları, 82: 335,1994.
8. Özvarış ŞB . Aile Planlaması. Sağlık ve Toplum Dergisi, 3: 49,1998.
9. Özvarış ŞB. Doğurganlığın Düzenlenmesi. Sağlık ve Toplum Dergisi, 3: 45,1998.
10. Tezcan S, Fişek N. Türkiye'de Çocuk Düşürme. Hacettepe Üniversitesi Toplum Hekimliği Enstitüsü, Ankara, 1980.